

EWA SICIŃSKA, JOANNA KAŁUŻA, ANNA BRZozowska, WOJCIECH ROSZKOWSKI

SYTUACJA ZDROWOTNA OSÓB W WIEKU 75–80 LAT MIESZKAJĄCYCH
W WARSZAWIE I OKOLICACH *

HEALTH STATUS OF PEOPLE AGED 75–80 YEARS LIVING IN WARSAW REGION

Katedra Żywienia Człowieka
Wydział Nauk o Żywieniu Człowieka i Konsumpcji
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
02-787 Warszawa, ul. Nowoursynowska 159
Kierownik: prof. dr hab. A. Brzozowska

Spośród 298 osób w wieku 75–80 lat u 84% występowały choroby przewlekłe, zaś 32% oceniło swój stan zdrowia jako zły lub bardzo zły. Kobiety częściej niż mężczyźni chorowały na choroby układu krążenia, miały gorsze parametry gospodarki lipidowej i częściej występowała u nich otyłość ($BMI > 30 \text{ kg/m}^2$).

WSTĘP

Na całym świecie obserwuje się stały wzrost populacji osób starszych, zjawisko to szczególnie przybiera na sile w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo. W Polsce w 1990 roku osoby w wieku emerytalnym stanowiły 12,8% ogółu ludności, zaś w 2000 roku – 14,7%. Przewiduje się, że odsetek ten wyniesie w 2010 roku 16,2%, natomiast w 2030 roku aż 24,0% [4]. Wymaga to odpowiedniej polityki w zakresie ochrony zdrowia społeczeństwa i wyżywienia ludności, opracowania programów systemu opieki społecznej, skutecznych reform systemu emerytalnego, a także informacji na temat sytuacji zdrowotnej tej grupy wiekowej.

Celem niniejszej pracy była ocena sytuacji zdrowotnej osób w wieku 75–80 lat mieszkających w Warszawie i okolicach, poza instytucjami opieki zbiorowej, na podstawie badań ankietowych wykonanych w 1999 roku.

MATERIAŁ I METODYKA

Niniejsza praca została zrealizowana jako część projektu badawczego dotyczącego uwarunkowań sposobu żywienia i stanu odżywienia osób starszych zamieszkałych w rejonie warszawskim, urodzonych w latach 1918 – 1923.

Badania zostały przeprowadzone wiosną 1999 roku. W Biurze PESEL wylosowano 600 osób w wieku 75–80 lat, pochodzących z trzech środowisk rejonu warszawskiego: wielkomiejskiego (dzielnica Warszawa – Mokotów), ze środowiska małomiasteczkowego (Marki) i wiejskiego (wsie z gmin Nadarzyn, Celestynów i Góra Kalwaria). Zgłaszalność w badaniach wynosiła 49,7%. Dane

---

* Praca finansowana przez KBN nr 4P05D011713.

dotyczące wybranych problemów zdrowotnych badanych osób zebrano metodą wywiadu kwestionariuszowego.

Spośród 298 osób (48,3% mężczyzn i 51,7% kobiet), którzy odpowiadali na pytania kwestionariusza ogólnego, 266 osób zgodziło się na przeprowadzenie pomiarów antropometrycznych, natomiast 213 na pobranie krwi. Krew do badań pobierano na czczo z żyły odłokciowej. Oznaczenia lipidów w surowicy krwi zostały wykonane w laboratorium Instytutu Żywności i Żywienia, za pomocą analizatora Vitros 250 (*Johnson & Johnson Clinical Diagnostic*). Do statystycznego opracowania uzyskanych wyników zastosowano testy χ^2 , RIR *Tukey'a* dla rozkładu normalnego oraz test *Kruskala-Wallis*a dla rozkładu nieparametrycznego przyjmując za istotne różnice przy $p \leq 0,05$.

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Ponad połowa badanych osób pochodziła ze środowiska miejskiego (19% z Warszawy, 33% z Marek), pozostałe 48% mieszkało na wsi. Udział respondentów mieszkających na wsi był zbliżony do podanego przez GUS [4] odnoszącego się do osób powyżej 65 lat w całym kraju (42%).

Większość badanych (62%) miała wykształcenie podstawowe bądź podstawowe niepełne, niespełna 10% osób legitymowało się wykształceniem wyższym lub niepełnym wyższym. Stwierdzono różnice statystycznie istotne w wykształceniu badanych osób w zależności od miejsca zamieszkania. Znamienne wyższy odsetek respondentów z Warszawy posiadał wykształcenie wyższe bądź niepełne wyższe (38%) niż ze środowiska małomiasteczkowego (6%) i wiejskiego (1%) (tab. I). Jedna czwarta badanych osób mieszkała samotnie i dotyczyło to w istotnie większym stopniu kobiet (39%) niż mężczyzn (11%).

Ponad połowa respondentów (53,0%) uznała swoją sytuację ekonomiczną za przeciętną. Najkorzystniej ocenili ją badani pochodzący z Warszawy (27% respondentów uznało ją za dobrą), zaś najgorzej mieszkańcy Marek (jedynie 7% osób z tego środowiska uznało ją za dobrą).

Aż 43,0% respondentów oceniło swój stan zdrowia jako średni, 31,6% jako zły lub bardzo zły (tab. II). W skali całego kraju w 1996 roku zły i bardzo zły stan zdrowia deklarowała więcej tj. ponad połowa (57,5%) osób powyżej 75 roku życia, średni 33,1%, a zaledwie 9,4% osób oceniła swój stan zdrowia pozytywnie [5]. W innych krajach Europy [11] osoby w wieku 71-76 lat oceniały swój stan zdrowia korzystniej. Najwyższy odsetek ankietowanych deklarujących zły stan zdrowia zaobserwowano w Portugalii, Grecji i Włoszech, nie był on wyższy niż 32%, zaś najniższy 2-3% stwierdzono w Holandii, Francji i Szwajcarii.

Stwierdzono istotną różnicę pomiędzy wykształceniem, sytuacją ekonomiczną i aktywnością fizyczną a samooceną swojego stanu zdrowia przez osoby badane (tab. III). Wśród osób o bardzo dobrym i dobrym stanie zdrowia było stosunkowo więcej osób o wykształceniu średnim i wyższym, dobrej sytuacji ekonomicznej i dużej aktywności fizycznej.

Spośród badanych osób o bardzo dobrym i dobrym stanie zdrowia 37,3% nie zgłaszała żadnych chorób przewlekłych, natomiast wśród respondentów oceniających swój stan zdrowia jako zły i bardzo zły 3 osoby nie zadeklarowały żadnej choroby przewlekłej. Negatywna samoocena stanu zdrowia jest związana między innymi z obecnością różnego typu dolegliwości, które są często objawami nie zawsze zdiagnozowanych

Tabela I.

Tabela II.

chorób przewlekłych. Prawie 70% badanych osób, które deklarowały zły i bardzo zły stan zdrowia oceniło swoją aktywność fizyczną jako małą i bardzo małą (tab. III).

Istotnie więcej kobiet (89%) niż mężczyzn (78%) stwierdziło, że cierpi na choroby przewlekłe (tab. II). Uzyskane w niniejszej pracy wyniki dla środowiska małomiasteczkowego (Marki) oraz wyniki badań z Marek z 1993 roku przeprowadzone w grupie osób 75–80 letnich [2] były podobne – po około 83% respondentów deklarowało, iż cierpi na choroby przewlekłe. W badaniach opisywanych w niniejszej pracy występowanie chorób przewlekłych deklarowało 96,8% osób oceniających swój stan zdrowia jako zły i bardzo zły (tab. III).

Tabela III. Wybrane czynniki związane z samooceną stanu zdrowia u badanych osób.
Chosen factors related to self perceived health of studied populations.

	Samoocena stanu zdrowia %		
	bardzo dobry i dobry n=75	średni n=128	zły i bardzo zły n=94
Wykształcenie ¹			
wyższe, niepełne wyższe	14,7	8,6	7,4
średnie i zawodowe	36,0	28,9	18,1
podstawowe, niepełne podstawowe	48,0	62,5	74,5
brak odpowiedzi*	1,3	0	0
Samoocena sytuacji ekonomicznej ¹			
dobra	24,0	13,3	5,3
przeciętna	53,3	62,5	40,4
zła	22,7	24,2	54,3
Aktywność fizyczna ²			
bardzo duża i duża	54,7	25,8	8,5
średnia	40,0	53,1	22,3
bardzo mała i mała	5,3	21,1	69,2
Osoby, u których występowały choroby przewlekłe ¹	62,7	86,7	96,8

¹ – Na podstawie testu Chi^2 stwierdzono istotną różnicę między poszczególnymi ocenami stanu zdrowia ($p \leq 0,05$).

² – Na podstawie testu Chi^2 stwierdzono istotną różnicę między badanymi deklarującymi bardzo dobry i dobry stan zdrowia oraz zły i bardzo zły stan zdrowia, jak również osobami oceniającymi swój stan zdrowia jako średni oraz bardzo dobry i dobry ($p \leq 0,05$).

Badane osoby starsze najczęściej deklarowały, iż chorują na: choroby układu krążenia (49,0%), narządów ruchu (41,3%) oraz nadciśnienie (24,5%). Istotnie niższy odsetek osób chorujących na choroby układu krążenia zanotowano na wsi (36,6%), niż w miasteczku (61,0%) i w mieście (60,7%), czego przyczyną może być gorszy dostęp do służby zdrowia osób ze środowiska wiejskiego, a co za tym idzie, nie wszystkie schorzenia są w tej grupie dobrze zdiagnozowane. W badaniach 70-letnich mieszkańców Warszawy z roku 1992 [13] na podstawie historii stanu zdrowia stwierdzono, że u ponad 40% badanych występowała niedokrwienność serca. Natomiast w badaniach holenderskich prowadzonych w Zutphen w 1995 roku [7] w grupie 70–90 letnich mężczyzn stwierdzono, iż cierpieli oni przede wszystkim na choroby narządu ruchu (52,6%) oraz

układu oddechowego (49,4%). Wysokie odsetki osób z atretyzmem (62,2%) i nadciśnieniem występowały u 65–84 letnich Kanadyjczyków [8].

W okresie ostatnich 3 lat poprzedzających badanie 9,3% respondentów doznało złamania kości, z czego trzykrotnie więcej kobiet (13,6%) niż mężczyzn (4,9%) (różnica statystycznie znamienne dla płci). Natomiast na osteoporozę cierpiało 15,4% populacji, istotnie częściej kobiety (24,7%), niż mężczyźni (5,6%). Zawału mięśnia sercowego doznało 6,7% badanych.

Oprócz omawianych wyżej chorób przewlekłych badane osoby starsze miały specyficzne problemy zdrowotne związane z osłabieniem wzroku, słuchu, brakiem własnych zębów i trudnościami z poruszaniem się. Okularów używało 83,2% badanych, natomiast aparatu słuchowego tylko 4,7%. Podobne wyniki uzyskano w Markach koło Warszawy w 1993 roku [2], gdzie aparatu słuchowego używało 3,1% badanych mimo, że problemy ze słuchem deklarowała połowa respondentów.

Aż jedna czwarta osób badanych (25,2%) używała laski, kuli lub balkonika, z czego prawie połowa (47,4%) tej grupy oceniła swoją aktywność fizyczną jako małą.

Kolejnym problemem zdrowotnych ludzi starszych są braki w uzębieniu. Ponad 40% badanych nie miało żadnego własnego zęba, a wśród tych osób 74% używało protez zębowych (tab. IV).

Największe trudności z gryzieniem pokarmów miały osoby posiadające 1–5 własnych zębów (41,9%), ponieważ wśród nich tylko 44,4% badanych używało protez zębowych.

Wśród 298 respondentów palenie papierosów zadeklarowało 11,7% badanych. W przeszłości ponad 30% respondentów paliło papierosy dłużej niż 10 lat. W badaniach z 1992 roku osób pochodzących z Warszawy, w momencie badania paliło aż 19,1% (13).

Okolo 70% osób w momencie badania stosowało leki (tab. IV), były to głównie leki obniżające ciśnienie krwi (37,3%), nitrogliceryna (23,8%), moczopędne (19,1%) oraz przeciwzapalne (niesterydowe) i przeciwbólowe (16,4%). Podobnie w Stanach Zjednoczonych, w Connecticut [12] badani w wieku 75–83 lata najczęściej zażywali leki obniżające ciśnienie krwi (63,9%) oraz moczopędne (40,2%). Osoby w wieku 75–80 lat, mieszkające w Nowym Jorku najczęściej zażywały leki moczopędne (27,9%) i niesterydowe przeciwzapalne (25,6%) [6]. W innych badaniach [10] prowadzonych w USA w stanie Georgia osoby starsze w wieku około 75 lat najczęściej zażywały leki przeciwbólowe (49%) oraz obniżające ciśnienie krwi (35%).

W tabeli V podano wyniki pomiarów antropometrycznych. Przeciętny wzrost badanych mężczyzn wynosił $166,9 \pm 5,7$ cm, a kobiet $152,9 \pm 5,7$ cm. Średni poziom wskaźnika BMI u badanych mężczyzn wynosił $27,3 \pm 4,1$ kg/m², natomiast u kobiet $28,8 \pm 4,9$ kg/m² (różnica dla płci statystycznie istotna). U prawie 23% mężczyzn i 35% kobiet występowała otyłość (BMI ≥ 30 kg/m²). Natomiast wśród osób badanych z Warszawy w 1992 roku odsetek otyłych mężczyzn wynosił 19,2%, natomiast kobiet 36,9% [14].

Średnie stężenie cholesterolu w surowicy krwi było istotnie wyższe w badanej grupie kobiet ($6,33 \pm 1,05$ mmol/l) niż mężczyzn ($5,79 \pm 1,10$ mmol/l) (tab. VI). Osoby starsze badane w Markach w 1993 miały niższe średnie stężenia cholesterolu ogółem w surowicy: mężczyźni $5,36 \pm 1,15$ mmol/l, kobiety $5,71 \pm 1,24$ mmol/l [9]. W innych krajach w badaniach SENECA z 1993 roku najwyższe średnie stężenie cholesterolu ogółem

Tabela IV.

Tabela V.

Tabela VI.

w przypadku mężczyzn zaobserwowano w zakresie od $4,91 \pm 0,72$ mmol/l (Portugalia) do $5,95 \pm 1,19$ mmol/l (Belgia), w przypadku kobiet od $5,61 \pm 0,63$ mmol/l w USA do $6,72 \pm 1,15$ mmol/l w Dani [3].

Stwierdzono, że istotnie mniejszy odsetek badanych kobiet (11,6%) niż mężczyzn (31,7%) miał odpowiednie stężenie cholesterolu ogółem (<200 mg/dl). Natomiast w badaniach z roku 1992, przeprowadzonych z udziałem 70-letnich osób z Warszawy, które same zgłosiły się do badań w Instytucie Żywności i Żywienia, w tym przedziale był prawie dwukrotnie wyższy odsetek zarówno kobiet (27,4%) jak i mężczyzn (53,4%) [14].

Odpowiedni poziom cholesterolu LDL (<135 mg/dl) posiadało 42,6% mężczyzn i 24,1% kobiet (różnica znamionna statystycznie dla płci). W badaniach warszawskich siedemdziesięciolatków [14] odsetki te były wyższe i wynosiły: 65,7% dla mężczyzn i 54,8% dla kobiet.

Średnie stężenie cholesterolu we frakcji HDL było istotnie niższe u mężczyzn i wynosiło $1,26 \pm 0,36$ mmol/l niż u kobiet $1,44 \pm 0,33$ mmol/l. W badaniach SENECA z 1993 roku najniższe średnie stężenie tej frakcji cholesterolu w grupie mężczyzn zaobserwowano w Holandii ($1,15 \pm 0,34$ mmol/l), zaś najwyższe we Francji, w Hague-nau ($1,39 \pm 0,34$ mmol/l). Natomiast w grupie kobiet cholesterol frakcji HDL wynosił od $1,27 \pm 0,30$ mmol/l w Holandii do $1,64 \pm 0,46$ mmol/l w Szwajcarii [3].

Średnie stężenie trójglicerydów u badanych osób wynosiło $1,58 \pm 0,79$ mmol/l, u prawie 85% badanych zaobserwowano prawidłowy poziom trójglicerydów.

WNIOSKI

1. Spośród respondentów objętych badaniami 84% cierpiało na choroby przewlekłe (najczęściej były to: choroby układu krążenia 49,0%, narządu ruchu 41,3% oraz nadciśnienie 24,5%), natomiast 70% przyjmowała leki (obniżające ciśnienie krwi 37,3%, nitrogliceryna 23,8%, moczopędne 19,1% oraz przeciwzapalne (niesterydowe) i przeciwbólowe 16,4%).

2. Wśród osób o bardzo dobrym i dobrym stanie zdrowia było stosunkowo więcej osób o wykształceniu średnim i wyższym, dobrej sytuacji ekonomicznej i dużej aktywności fizycznej.

3. Okularów używało 84% badanych, protez zębowych 57%, natomiast aparatu słuchowego jedynie 5% respondentów.

4. U kobiet zaobserwowano gorsze parametry gospodarki lipidowej niż w grupie badanych mężczyzn, co można wiązać z częstszym występowaniem u nich nadwagi i otyłości, gorszym stanem zdrowia i mniejszą aktywnością fizyczną.

5. Ze względu na wzrastający udział ludzi starszych w populacji Polski należałoby zwrócić szczególną uwagę na specyfikę problemów zdrowotnych tych osób oraz rozpocząć profilaktykę zdrowotną, a w tym żywieniową młodszej populacji.

E. Sicińska, J. Kałuża, A. Brzozowska, W. Roszkowski

HEALTH STATUS OF PEOPLE AGED 75–80 YEARS LIVING IN WARSAW REGION

Summary

Chosen health related problems of elderly aged 75–80 years, living in Warsaw region, were analyzed. Almost 32% of respondents perceived their health as poor or very poor, and 84% declared suffering from chronic diseases (mainly cardiovascular, leg problems and hypertensive). Almost 70% of respondents used medicines, the most frequently used medicines were antihypertensives, nitroglycerine and diuretics. Almost 30% of the examined persons had BMI ≥ 30 kg/m². More than 83% of respondents used the glasses, but only 5% used hearing-aid. More women than men had high level of total cholesterol and LDL-cholesterol.

PIŚMIENNICTWO

1. *Adamska-Dynowska H., Chojnowska-Jezierska J., Cybulska B. i wsp.: Leczenie hiperlipidemii w profilaktyce niedokrwiennej choroby serca. Propozycja unifikacji postępowania lekarskiego. Wiad. Lek. 1992, 45, 388.*
2. *Brzozowska A., Sulkowska J., Chaniewska R., Koncikowska J., Roszkowski W.: Wybrane problemy zdrowotne osób w wieku 75–80 lat (na podstawie badań SENECA). Zdr. Publ. 1997, 107, 3–4, 45–49.*
3. *Grunenberger F., Lammi-Keefe C.J., Schlienger J-L., Deslypere J-P, Hautvast J.G.A.J.: Longitudinal changes in serum lipids of elderly Europeans. SENECA investigation. Eur. J. Clin. Nutr. 1996, 50, suppl. 2, 25–31.*
4. GUS, Mały Rocznik Statystyczny, Warszawa 2001.
5. GUS, Stan zdrowia ludności Polski w 1996 roku. ZWS, Warszawa 1997, 37.
6. *Hershman D.L., Simonoff P.A., Frishman W.H., Paston F., Arson M.K.: Drug utilization in old old and how it relates to self-perceived health and all-cause mortality: results from the Bronx Aging Study. JAGS 1995, 43, 356–360.*
7. *Hoeymans N., Feskens E., Kromhout D., van den Bos G.: The contribution of chronic conditions and disabilities to poor self-rated health in elderly men. J. Gerontol. 1999, 54A, 10, 501–506.*
8. *Hogan D.B., Ebly E.M., Fung T.S.: Disease, disability, and age in cognitively intact seniors: results from the Canadian Study of Health and Aging. J. Gerontol. 1999, 54A, 2, 77–82.*
9. *Pietruszka B., Sulkowska J., Brzozowska A., Roszkowski W.: Antropometryczne pomiary i lipidy surowicy u osób starszych w Marki, Polska. Materiały z konferencji naukowej pt. Health development in central and eastern Europe after transition. Warszawa, 5, 1998, 78.*
10. *Prothro J.W., Rosenbloom C.A.: Description of mixed ethnic, elderly population. III. Special diet, food preferences, and medical intakes. J. Gerontol. 1999, 54A, 6, 329–332.*
11. *Schroll M., Ferry M., Lund-Larsen K., Enzi G.: Assessment of health: self-perceived health, chronic diseases, use of medicine. Eur. J. Clin. Nutr. 1991, 45, suppl.3, 169–182.*
12. *Tineti M.E., Williams C.S., Gill T.M.: Dizziness among older adults: a possible geriatric syndrome. Ann. Intern. Med. 2000, 132, 337–344.*
12. *Ziemiański Ś., Charzewska J., Chabros E.: Assessment of the health state of persons aged 70 years living in a Warsaw city district. Żyw. Człow. Metab. 1993, 20, 167–174.*
13. *Ziemiański Ś., Paczenko-Kresowska B., Chabros E., Charzewska J.: Blood lipid parameters and risk factors for cardiovascular heart disease in people aged 70 years. Żyw. Człow. Metab. 1993, 20, 175–181.*

Otrzymano: 2002.03.04